

РЕЗЮМЕ

О. Г. Гаврилюк. Теоретико-методологические основы формирования психолого-педагогической компетентности преподавателя.

В статье рассматриваются исходные теоретические и методологические основы исследования психолого-педагогической компетентности преподавателя и процесса её формирования. Определена и научно обоснована сущность этого феномена как личностно профессионального системного качества учителя. Определены основные критерии сформированности психолого-педагогической компетентности преподавателя высшей школы.

Ключевые слова: компетентность, компетентный, профессиональная самоорганизация педагога, преподаватель высшей школы.

SUMMARY

O. Gavrilyuk. Theoretical methodological backgrounds of forming of psychological pedagogical competence of the teacher.

The research provides the basic theoretical and methodological research's background of psychological – pedagogical competence of a teacher and the process of their formation. It is also determined and scientifically substantiated the main point of this phenomenon as the personal – professional systemic quality of a teacher. The main criteries of formation of psychological pedagogical teacher's of higher school competence are determined.

Key words: competence, competent, professional self-organization of a teacher, a teacher of higher school.

УДК 378.1.013

Н. В. Громова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧІ ЯКОСТІ ЯК ПОКАЗНИКИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У НАВЧАННІ

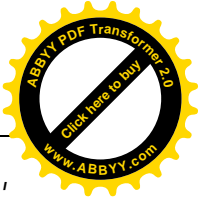
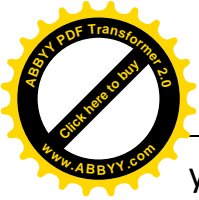
У статті розкрито сучасний підхід до проблеми виокремлення та формування пізнавально-творчих якостей особистості, практичний прояв яких на різних рівнях є предметним показником творчої самореалізації студентів у навчанні. Подається сутнісна характеристика таких якостей, як: мотивація до самостійної творчості, діалогічна творча взаємодія суб'єктів навчання, володіння механізмами творчої діяльності, діагностичні уміння для вимірювання й оцінки освітніх продуктів, пізнавально-творча самостійність.

Ключові слова: пізнавально-творчі якості особистості, творча самореалізація студентів, освітні продукти, евристичне навчання, дидактична модель.

Постановка проблеми. Сучасні світові стандарти в галузі освіти передбачають підготовку висококваліфікованих спеціалістів, здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні вміння в цілісну систему, саморозвиватися й самовдосконалюватися протягом усього життя.

Аналіз актуальних досліджень. Багатоаспектність і значущість проблеми самореалізації особистості зумовили посилений інтерес до зазначеного феномена у філософів, соціологів, психологів, педагогів від давньогрецьких часів до сьогодення.

Проблемі формування та самореалізації творчої особистості у філософській та психолого-педагогічній літературі приділяється значна

увага (В. Андреев, Д. Богоявленська, Р. Гриновська, І. Зязюн, В. Кан-Калик, А. Лук та інші). Протягом останніх років проведені дослідження, присвячені окремим аспектам самореалізації особистості, зокрема у науково-дослідницькій діяльності (Л. Левченко, М. Ситнікова) та позакласній виховній роботі старшокласників (О. Баришева, С. Гармаш, А. Ковальова, Н. Комісаренко, К. Фоменко), у підготовці майбутніх учителів (І. Краснощок, Н. Лосєва, Л. Рибалко).

Постановка проблеми в загальному вигляді полягає в тому, що теорія й практика самореалізації, як підтверджують проаналізовані дослідження, відкрила й обґрунтувала важливу для людства закономірність розвитку особистості, тобто динаміки її мотивів, здібностей, умінь, цінностей, творчого потенціалу тощо. Розвиток внутрішніх потенцій особистості має соціальну природу, а тому багато в чому залежить від економічних, культурних, педагогічних умов, у тому числі від якості навчання й виховання.

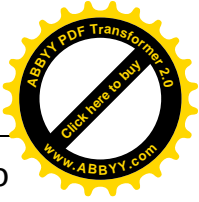
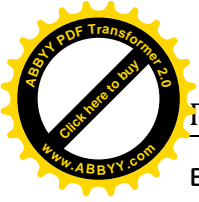
Поза увагою на сьогодні залишалися питання самореалізації важливих для молоді особистості пізнавально-творчих якостей безпосередньо в навчальному процесі – головній сфері діяльності сучасного студента, школяра. Самореалізацію ми розуміємо як всеохоплюючий процес самозростання особистості й складне інтегративне поняття.

Мета статті – зосередження дослідницької уваги лише на головних аспектах самореалізації у навчанні, а саме – на педагогічному забезпеченні активного самоздійснення пізнавально-творчих якостей студентів, що визначають успіх їх навчальних досягнень і є основою компетентності, мобільності, творчості.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досліджень пізнавально-творчих якостей виявив різні підходи до їх виокремлення та класифікації. Проте, як правило, ці якості визначаються дослідниками у відповідності з певними видами пізнавальної діяльності (мотиваційної, операційної, рефлексивної, корекційної тощо) або її способами. Так, у залежності від видів діяльності Н. Кузьміна виділяє гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні та організаторські здібності [4, 37].

В. Андреев провідними якостями особистості вважає творчі здібності. Підставою для класифікації цих здібностей слугують два основних способи діяльності – евристичний та логічний. У відповідності з цим автор виокремлює інтелектуально-логічні та інтелектуально-евристичні блоки здібностей [1, 73].

І. Калошина та А. Тряпціна провідними творчими якостями особистості вважають абстрактно-логічне та конкретно-образне мислення,

володіння механізмами творчої діяльності та способами наукового дослідження [6].

А. Хуторський в залежності від способу евристичної діяльності виділяє когнітивні, креативні, організаційно-діяльнісні (методологічні) якості особистості [7, 127–139].

Б. Коротяєв серед провідних творчих здібностей особистості виокремлює здібності до сприймання інноваційних ідей, володіння методами і механізмами опису, пояснення й прогнозування [3].

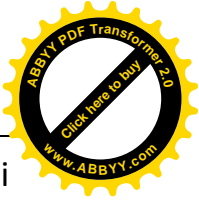
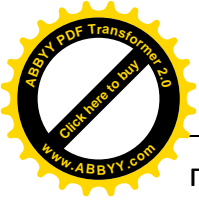
С. Сисоєва до творчих якостей відносить спрямованість особистості, її характерологічні якості, якості психічних процесів, власне творчі уміння, а саме проблемне бачення, здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей, здатність до дослідницької діяльності, до подолання інерції мислення, до міжособистісного спілкування, уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію тощо [5, 20–26].

На основі аналізу вищезазначених досліджень і практичного досвіду вчителів та викладачів педагогічних університетів нами визначено коло необхідних і достатніх пізнавально-творчих якостей особистості – поглиблена мотивація до самостійної творчості, діалогічна творча взаємодія суб'єктів навчання, володіння механізмами творчої діяльності, діагностичні уміння для вимірювання й оцінки освітніх продуктів, пізнавально-творча самостійність.

Підставою для обрання наведеного кола пізнавально-творчих якостей стали провідні характеристики як змісту самореалізації особистості в навчанні, так і можливостей евристичної діяльності, що розглядається як чинник, умова, спосіб, показник досягнення успішної пізнавально-творчої самореалізації.

Виділення нами достатньо обмеженого кола пізнавально-творчих якостей було не випадковим: по-перше, надмірна кількість якостей не дає можливості ґрунтовно вивчити й адекватно виміряти та оцінити їх, по-друге, названі якості інтегративні за своїм змістом, а тому охоплюють практично всі провідні характеристики пізнавальної творчості студентів. Так, наприклад, мотивація до самостійної творчості включає усвідомлення особистісної значимості навчання, зокрема самостійної навчальної діяльності, важливості для себе загальної мети запланованої роботи, здатність студента її трансформувати й визначити власну мету, завдання, способи діяльності для їх досягнення.

Творча взаємодія – це діалектична інтеграція допомоги і протидії. Ця якість трактується в педагогічній і психологічній науці як розвинена здатність особистості допомагати товаришам, приймати допомогу від них і

педагога, одночасно проявляючи протидію щодо сторонніх пропозицій і рішень: критику, незгоду, доведення помилковості тощо.

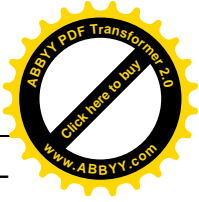
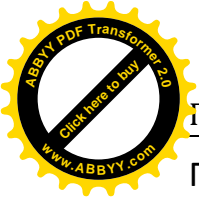
Володіння механізмами творчої діяльності означає розуміння їхньої сутності, непересічної значимості при розв'язанні будь-яких творчих задач, освоєння структурних складових механізмів творчості, постійне успішне застосування цих механізмів у власній діяльності.

Діагностичні уміння являють собою розвинуту на певному рівні рефлексивну здатність особистості, що включає осмислені й трансформовані, достатньо узагальнені знання рівнів, показників і критеріїв конкретних освітніх продуктів, творче використання їх при створенні, вимірюванні та оцінці цих продуктів – основного результату самореалізації творчого потенціалу студента.

Пізнавально-творча самостійність акумулює практично всі з наведених якостей, одночасно утворюючи не їх суму, а нову узагальнену якісну характеристику особистості. По-перше, пізнавально-творча самостійність (ПТС) відображає серцевину творчої сутності особистості – сплав її творчих мотивів, умінь і самостійної волі. По-друге, ПТС найповніше віддзеркалює головний результат самореалізаторських зусиль людини у складному й напруженому навчальному процесі сьогодення, де головним чинником успіху стає самостійна творча робота. По-третє, з позицій сучасних діагностичного і культурологічного підходів рівні ПТС студента (учня) піддаються об'єктивному й достатньо точному вимірюванню за допомогою вже створених складових сучасного діагностичного інструментарію.

Пізнавально-творча самостійність (ПТС) інтегрує, з одного боку, такі важливі особистісні якості учнів та студентів – спрямованість до самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації власного потенціалу; бажання, інтерес і здатність до виявлення навчальної проблеми, її суперечностей і способів їх розв'язання, і на основі цього здатність до формулювання власної мети, завдань діяльності, розвиненість умінь до взаємодії з іншими суб'єктами навчання, розвиненість рефлексивних умінь; а з іншого, – рівень розвитку комплексу процесуальних умінь творчого характеру (володіння механізмами й методами пізнавально-творчої діяльності, озброєння студентів діагностичним інструментарієм до різних видів самостійних робіт та відповідно оволодіння способами діагностичної діяльності).

Основним результатом успішної самореалізації у навчальній діяльності є наявність самостійно створених учнями чи студентами творчих продуктів. Перебіг експериментальної роботи довів, що лише за умови вільного і самостійного вибору студентом певного освітнього продукту з гуманітарної дисципліни можна сподіватися на вагомий навчальний успіх.

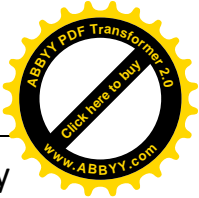
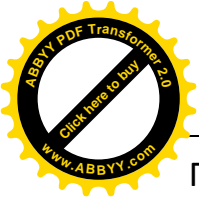
По суті вони створюють одночасно два важливі для себе освітні продукти – зовнішній і внутрішній. Зовнішній продукт є конкретним втіленням самостійної праці у значущому для особистості предметі (твір, стаття, доповідь, реферат, проект тощо). Внутрішній продукт (особистісні зміни) – це більш інтегрований і зовні часто непомітний результат навчальної діяльності, але він справді стратегічний, тому що виявляється в змінах уявлення особистості про своє місце в соціокультурному просторі, у творчому саморозвитку й процесі самореалізації.

Створення студентом нових освітніх продуктів виробляє вміння свідомо діяти в ситуації вибору, грамотно ставити цілі й досягати їх, діяти продуктивно як в процесі навчання, так і в майбутніх професійній та життєвій сферах.

Визначаючи, таким чином, основним видом навчальної діяльності студентів їхні освітні продукти, ми підкреслюємо автономність такої роботи, певну відокремленість від дій викладача та інших суб'єктів освітнього процесу і спрямованість, насамперед, на активний розвиток самостійності особистості в навчанні й житті. Одночасно в такому тлумаченні враховано сучасні вимоги до навчального процесу (В. Сухомлинський, Б. Коротяєв, В. Паламарчук, І. Харламов, А. Хуторської та ін.) як творчої взаємодії всіх його суб'єктів, особливості гуманістичної парадигми особистісно зорієнтованого, евристичного навчання, кінцевим результатом якого виступає творча самореалізація особистості як пріоритетна мета навчально-виховного процесу, визначена в Національній доктрині розвитку освіти.

Запровадження авторської дидактичної моделі організації евристичного навчання студентів з метою їх творчої самореалізації [2], наповнення всіх її компонентів різноманітними видами евристичної діяльності, освоєння викладачами і студентами детально розробленого і доступного діагностичного інструментарію дали можливість оптимізувати мотивацію, прогнозування, оперативне створення, коригування й об'єктивне оцінювання особистісно значимих для студентів освітніх продуктів – предметних показників їхньої творчої самореалізації на різних її рівнях (початковому, середньому, достатньому, високому). Дидактична модель підтримувалася комплексом педагогічних умов: ствердження суб'єкт-суб'єктних стосунків, забезпечення тривалого занурення учнів у значиму для них пізнавально-творчу діяльність, застосування науково обґрунтованого і вичерпного діагностичного інструментарію.

У ході дослідження ми переконалися у тому, що поодинокими простими методами діагностики неможливо об'єктивно виміряти таке складне явище, як процес і результат самостійної діяльності студентів.

Потрібний був цілий комплекс засобів, методів, прийомів діагностики. Тому на основі вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду ми дійшли висновку про необхідність створення цілісного діагностичного інструментарію, який включає показники пізнавально-творчих якостей старшокласників у навчальній діяльності, їх рівні та критерії до кожної з виокремлених якостей.

Практичний прояв внутрішніх продуктів самореалізації підтверджувався якістю виконання зовнішніх продуктів. Для кожного виду зовнішнього продукту використовувався докладний критеріально-діагностичний інструментарій.

Висновки. Таким чином, у процесі експериментального дослідження ми переконалися, що запроваджена комплексна модель евристичного навчання сприяла суттєвій оптимізації пізнавально-творчої діяльності студентів Інституту філології, позитивно впливала на результативність індивідуальних творчих зусиль студентів, якість створених ними освітніх продуктів (письмових творів, наукових рефератів, доповідей, статей, освітніх проектів). З'ясовано, що творча самореалізація студента у навчальному процесі проявляється в розгортанні й становленні пізнавально-творчих якостей як важливих сутнісних сил, спрямованих, насамперед, на створення предметних результатів самореалізації – особистісно значимих освітніх продуктів.

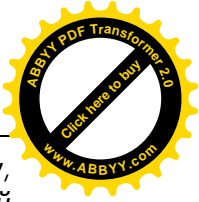
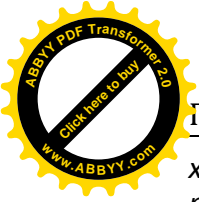
ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Основы педагогики творчества / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1988. – 240 с.
2. Громова Н. В. Дидактична модель організації евристичного навчання учнів / Н. В. Громова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – Ч. 2. – С. 137–143.
3. Коротяев Б. И. Учение – процесс творческий : кн. для учителя / Б. И. Коротяев. – 2-е изд., доп. и испр. – М. : Просвещение, 1989. – 159 с.
4. Кузьміна Н. В. Здібності, обдарованість, талант учителя / Н. В. Кузьміна // Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / [уклад. Н. В. Гузій]. – К. : ІЗМН, 2000.
5. Сисоева С. О. Творчість як умова самореалізації особистості / С. О. Сисоева // Професійно-художня освіта України : зб. наук. праць / Ред. І. А. Зязюн. – К. ; Черкаси, 2003. – Вип. II. – С. 20–26.
6. Тряпицына А. А. Организация творческой учебно-познавательной деятельности школьников : учеб. пособ. / А. П. Тряпицына. – Ленинград : Ленинградский гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1989. – 92 с.
7. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

РЕЗЮМЕ

Н. В. Громова. Познавательные-творческие качества как показатели самореализации студентов в обучении.

В статье раскрыто современный подход в проблеме выделения и формирования познавательных-творческих качеств личности, практическое проявление которых на разных уровнях является предметным показателем творческой самореализации студентов в обучении. Подается сущностная

характеристика таких якостей, як: мотивація к самостійному творчості, творчесті взаємодіє суб'єктів освіти, володіння механізмами творчесті діяльності, діагностичні уміння для вимірювання і оцінки освітніх продуктів, пізнавально-творчесті самостійність.

Ключеві слова: *пізнавально-творчесті якості особистості, творчесті самореалізація студентів, освітні продукти, евристичне навчання, дидактична модель.*

SUMMARY

N. Gromova. Cognitive creative features as indexes of student's self-realization in learning.

In the article it is opened a modern approach in the problem of determination and formation of cognitive-creative qualities of a person, the practical manifestation of which is a substantive proof of self-realization in teaching of students at various levels. It is given essential characteristic of such features as motivation for independent creative work, creative interaction between the subjects of teaching, possession of creative work mechanisms, diagnostic skills in measuring and evaluating education output, cognitive-creative self-independence.

Key words: *cognitive-creative qualities of a person, creative self-realization of students, education output, heuristic teaching, didactic model.*

УДК 37.015.3

В. М. Кобець

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ СТУДЕНТІВ МАЙБУТНЬОЮ ПРОФЕСІЄЮ ЯК ЕМОЦІЙНА СКЛАДОВА САМОЕФЕКТИВНОСТІ

У статті розглянуто задоволеність студентів вибраною професією і її вплив на їх самоефективність та емоційний стан. Використано методіку діагностики мотивації до навчання студентів, яка визначає наявність або відсутність стану задоволеності вибраною професією. Проаналізовано взаємозв'язок задоволеності професією з результатами діяльності.

Ключові слова: *задоволеність професією, самоефективність студентів, стан емоційного задоволення, професійне навчання, мотивація.*

Постановка проблеми. Успішність процесу підготовки майбутнього фахівця, формування системи професійних умінь і навичок багато у чому залежить від задоволеності студента вибраною спеціальністю. Адже задоволеність і позитивне ставлення до професії наповнює смислом і змістом навчальну діяльність, яка є засобом досягнення професійних цілей. Таке ставлення складається з оцінки студентами різних аспектів навчального процесу з точки зору їх особистісних, індивідуальних потреб, що можуть збігатися або не збігатися з цілями навчання.

Задоволеність вибраною спеціальністю виступає як провідний чинник регуляції активності особистості, її поведінки та діяльності, які забезпечуються її сприятливим емоційним станом. Психологічний словник дає таке визначення задоволеності: «Задоволеність – емоційно забарвлений психічний стан людини, що виникає на основі відповідності її